

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

УДК 378.011.3-051:811.161.2

Бабенко В. В.

ДИДАКТИЧНИЙ МАТЕРІАЛ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ “ФОНОСТИЛІСТИКА” НА ЗАНЯТТЯХ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У науковій розвідці запропоновано систему вправ, спрямованих на вивчення майбутніми вчителями української мови і літератури експресивних можливостей звуків української мови. Автор зазначає, що в сучасних соціокультурних умовах усе більшої актуальності набуває вивчення майбутніми учителями-словесниками стилістики як комунікативно орієнтованої навчальної дисципліни, завданнями якої є оволодіння стилістичною системою сучасної української мови, тобто глибоке усвідомлене вивчення мовцями стилістики ресурсів і функційної стилістики української мови; вироблення вмінь помічати й оцінювати стилістичні ефекти в тексті та виявляти стилістичні засоби, за допомогою яких вони досягаються; ознайомлення зі стилістичними прийомами і способами використання мовних одиниць відповідно до умов і цільової настанови; вироблення у мовців умінь оцінювати стилістичні можливості наявних мовних одиниць; розвиток мовного чуття і мовного смаку. Відтак у межах навчальної дисципліни “Стилїстика” виокремлено тему “Фоностилїстика”, мета якої полягає в тому, щоб з’ясувати стилістичні можливості звукової системи української мови; навчити аналізувати тексти, стилістичний ефект яких створюється акустично-артикуляційними ознаками звуків; ознайомити студентів із особливостями вивчення стилістичних засобів фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах, на що й спрямована запропонована система вправ.

Ключові слова: стилістика, фоностилістика, звуки української мови, майбутні вчителі української мови і літератури.

У сучасних соціокультурних умовах усе більшої актуальності набуває вивчення майбутніми учителями української мови і літератури “Стилїстики” як комунікативно орієнтованої навчальної дисципліни. До завдань опанування стилістики Л. Мацько відносить оволодіння стилістичною системою сучасної української мови, тобто глибоке усвідомлене вивчення мовцями стилістики ресурсів і функційної стилістики української мови; вироблення вмінь помічати й оцінювати стилістичні ефекти в тексті та виявляти стилістичні засоби, за допомогою яких вони досягаються; ознайомлення зі стилістичними прийомами і способами використання мовних одиниць відповідно до умов і цільової настанови; вироблення у

мовців умінь оцінювати стилістичні можливості наявних мовних одиниць; розвиток мовного чуття і мовного смаку [1, с. 70].

Естетична оцінка звуків мови, з якими пов'язують красу звучання мовлення має давні традиції. Сучасні науковці (З. Бакум, Н. Голуб, С. Караман, Л. Кравець, Л. Мацько та ін.) наголошують на важливості врахування звукових особливостей мови, основного параметру милозвучності – високої вокалічності, адже майстерне використання гармонійного співвідношення в мові голосних і приголосних суттєво доповнює й увиразнює змістові й стильові особливості будь-якого тексту. Для цього в межах навчальної дисципліни “Стилістика” виокремлено тему “Фоностилістика”, мета якої полягає в тому, щоб “з'ясувати стилістичні можливості звукової системи української мови; навчити аналізувати тексти, стилістичний ефект яких створюється акустично-артикуляційними ознаками звуків; ознайомити студентів із особливостями вивчення стилістичних засобів фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах” [2, с. 15].

Наведемо приклади вправ, спрямованих на вивчення майбутніми вчителями-словесниками експресивних можливостей звуків української мови.

• Прочитайте поетичні фрагменти. Які фонетичні засоби художньої виразності використовують письменники?

1. Джмелі спросоння – буц! – лобами,

Попадали, ревуть в траві!

І задзвонили над джмелями

Дзвінки дзвіночки лісові (М. Вінграновський).

2. Приспало просо просеня,

Й попростувало просо,

Де в ямі спало зайчєня

І в сні дивилось косо (М. Вінграновський).

3. Осінній день, осінній день, осінній!

О синій день, о синій день, о синій!

Осанна осені, о сум!

Осанна. Невже це осінь, осінь, о! – та сама.

Останні айстри горілиць зайшлися болем.

Ген килим, витканий із птиць, летить над полем.

Багдадський злодій літо вкрав, багдадський злодій. І плаче коник серед трав – нема мелодій (Л. Костенко).

4. Летіть, летіть, нестримні журавлі,

Через усі держави і кордони,

Несіть привіт до рідної землі,

Усім, хто в неї вірить безборонно.

Усім, хто зміг у серці зберегти

І землю ту, і мову ту єдину.

Хто крізь усі негоди і світи

В собі проніс любов до України (А. Матвійчук).

5. Терпи, терпи – терпець тебе шліфує,
сталить твій дух – отож терпи, терпи.
Ніхто тебе з недоли не врятує,
але й не зіб'є з власної тропи.
На ній і стій, і стій – допоки скону,
допоки світу й сонця – стій і стій.
Хай шлях – до раю, пекла чи полону –
Тримайся далі розпачу й надій (В. Стус).

6. Сіє сріблом сніговиця.
Спить сорока, спить синиця.
Соколята спатимуть.
Снігурі співатимуть.
Спить, синочки, спочивайте,
Сни солодкі зустрічайте (О. Виженко).

• **Прочитайте твердження сучасного мовознавця Г. Сюті. Прокоментуйте його, наводячи приклади з поетичних творів майстрів українського слова.**

Вважаючи звук самодостатнім формантом поетичного текстотворення, автори другої половини ХХ ст. актуалізують його як засіб версифікації та евфонії (системні асонанси та алітерації, звукоповтори творять і сенс, і ритм, і мелодику віршів), а також як одиницю змістоутворення, встановлення оказіональних семантичних відношень між неконтактними в узуальному вживанні лексемами.

• **Прочитайте вірші. Визначте, які звуки повторюються. Якого настрою надає текстові алітерація, асонанс?**

1. Сад осінній, смуток спить, –
Сонно сиплються сніжинки,
Струмінь стомлено шумить.
Стихли струни, стихли співи,
Срібні співи серенад,
Срібно стеляться сніжинки –
Спить самотній сад (В. Кобилянський).

2. Цвіте акація, акація –
на хмарі біла аплікація –
і просто так – цвіте акація! (Л. Костенко).

3. У Львові дощ
У Львові дощ.
Промокли геть уже до нитки
Доріг бруковані накидки,
Плащі демісезонні площ.
У Львові дощ
Полоще храмів древні чола,
Під ясним пругом ореола

Тисячолітні душі прощ.
 У Львові дощ
 Не поступається яснині,
 У місті владарює нині,
 Немов венеціанський дощ.
 У Львові дощ.

І ми – в якійсь його краплині... (О. Тебешевська).

• I. Повторення приголосного звука [р] створює враження твердості, різкості, гуркоту, грому, битви, чіткого ритму. Доведіть це на прикладах із віршів.

1. Знов Захід буряний. Недобрий.
 Знов пророкує кров'ю літер,
 Що ми загинем, яко обри,
 Що буде степ, руїна й вітер (Є. Маланюк).
2. Прийшла пора садить дерева –
 пора бентежна і недремна.
 Пора копатися в землі,
 щоб сіль відчутти на чолі.
 Пора – надій, турбот і звершень,
 пора – трудитися не вперше.
 Пора – осмислень і тривоги,
 пора – майбутніх перемог.
 Безмовних задумів пора,
 а потім – слова і пера (М. Сингаївський).

II. Складіть текст, використовуючи мовні засоби алітерації або асонансу. З'ясуйте стиль і тип мовлення. Визначте, які асоціації викликають ці звукоповтори.

Наприклад: Надворі шумить дощ. Задощило звечора. Художній стиль мовлення, опис, повтор звуків [ш], [ч] викликає асоціацію дощової погоди.

• I. Завдяки великій кількості голосних і сонорних приголосних мовлення стає мелодійним, пісенним. Повторення плавних [л], [н], [м] допомагає уявити поетичну картину місячної ночі, течію річки, плавні рухи русалок, плескіт річкової хвилі. Зверніть увагу, як цим засобом користуються поети. Чим досягається відчуття ніжності, лагідності, ласкавості у вірші Миколи Сингаївського?

ЕТЮД ЛІТНЬОГО ВЕЧОРА

Літній вечір на Україні лугом-полем туман стеле,
 Кладуть хлібороби натомлені руки на косогори.
 А з ними відпочиваєш ти, моя матінко-земле,
 І селянки – смагляві дівчата ловлять у ріках зорі.
 Сизо-синьо-вечірньо в садах дозрівають сливи,
 Заснули в колісках діти, мов лебедята малі.
 Я на добраніч кажу їм: “Люди, будьте щасливі!”

Часто ми забуваєм, що не вічні на цій землі.

II. Уживаючи слова з повторюваними плавними приголосними, опишіть місячну ніч на Дніпрі або літнє надвечір'я.

• Уставте замість крапок прийменники *у-в*, сполучники *і-й*.
Поясніть свій вибір.

Між Інною ... Андрієм спалахнуло, але швидко погасло кохання. Щебетання ... пісня солов'я зачарували нас у лісі. Жити ... Україні О це справжнє щастя для українця. Був ... Києві, пішов на Андріївський узвіз, згадав своє дитинство.

• **Допишіть і поясніть у словах афікси -ся (-сь), -ти (-ть).**

До нас наближав... автомобіль. Вмивала... Катря довго, старанно. Сьогодні ми вивчи... повинні правила досягнення милозвучності. На полях жнива: жєнці жну..., косарі кося..., а діти радіють. До заняття треба старанно готувати... .

• **I. Спишіть, правильно дібравши фонетичні засоби милозвучності. Поясніть свій вибір.**

(З, із) року (в, у) рік; (в, у) своєму творі; (з, із) самого ранку; лунає (у, в) ухах; (в,у) місті; (в,у)заємна допомога; (в,у) важких умовах; (в, у) його сестри; (і, й) дуть (в, у) ногу; от тобі (і, й) маєш; (в, у) тилу (в, у) ворога, методи (і,й) прийоми.

II. Уведіть три словосполучення у складене речення.

• **I. Випишіть у дві колонки слова: а) у яких можливе чергування [у] з [в]; б) де чергування немає.**

Україна, урок, узбережжя, ускладнення, вправа, удача, вчителька, враження, указ; умова, взимку, увечері, вранці, увага; уява, влітку, утруднення; ударити, упав, вплив; указка, вступ, уже, все, Улас, Владислав, учень, внесок.

II. Складіть речення зі словами другої колонки на тему "Сучасний урок".

• **Знайдіть у поданих поетичних рядках приклади алітерації, асонансу, анафори, епіфори.**

1. Ти вчиш любити все, що перемінне

І що незмінне, як незмінний світ...

Розсипались круглі намистинки... (П. Тичина).

2. Холодний сон, Холодний сон добра,

Холодний сенс багряного пера (І. Драч).

3. А світ весь витих, витух, відпалав,

Не вгамувавши вікової спраги (В. Стус).

4. Море, море, розкіт горя,

Посвисти пустель! (П. Тичина).

5. Виють собаки, віщують недолю, і небесні птиці літають уночі над селом і віщують недолю. І реве худоба вночі, і віщує недолю (О. Довженко).

6. Любочці нашій складаю співаночку:

Любенько, любо, любов'ю, любляночку (Л. Голота).

• **Здійсніть власне дослідження. На прикладі українських народних пісень доведіть правильність або хибність висловленої мовознавицею думки.**

У системі української мови голосні становлять 15,8%, приголосні – 84,2%. У мовленні (народнопоетичному, яке найбільш зберігає національні основи української мови) голосних – 45-46%. Добре видно, що українське народнопоетичне мовлення насичене голосними й справді близьке до італійського, мало перед ним поступаючись. Щоправда, у літературному мовленні українська мова під різними впливами багато в чому втратила свою вокалічність: кількість голосних у ній знижується до 42%, а кількість приголосних відповідно зростає – 58% (Н. Тоцька).

• **Складіть текст твору “Кожен звук промовляє до мене”, “Фонетична краса української мови”, “Звуки – це щось надзвичайно своєрідне в мові, її жива плоть і кров”.**

Використана література:

1. Караман О. В. Основні напрями роботи зі стилістики [Електронний ресурс] / О. В. Караман // Рідна мова. – 2005. – № 38. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=gm38_05.
2. Мацько Л. І. Стилістика української мови: підручник / Л. І. Мацько, О. М. Сидоренко, О. М. Мацько; за ред. Л. І. Мацько. – Київ: Вища школа, 2003. – 462 с.
3. Стилістика української мови: навчально-методичний посібник / упор.: А. С. Попович, Л. М. Марчук; за ред. А. С. Попович. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2017. – 172 с.
4. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі: навч. посібник / О. Горошкіна, С. Караман, З. Бакум, О. Караман, О. Копусь; за ред. О. Горошкіної та С. Карамана. – Київ: АКМЕ ГРУП, 2015. – 250 с.

References:

1. Karaman O. V. Osnovni napriamy roboty zi stylistyky [Elektronnyi resurs] / O. V. Karaman // Ridna mova. – 2005. – № 38. URL: http://www.interklasa.pl/portal/dokumenty/ridna_mowa_uk/index.php?page=gm38_05.
2. Matsko L. I. Stylistyka ukrainskoi movy: pidruchnyk / L. I. Matsko, O. M. Sydorenko, O. M. Matsko; za red. L. I. Matsko. – Kyiv: Vyshcha shkola, 2003. – 462 s.
3. Stylistyka ukrainskoi movy: navchalno-metodychnyi posibnyk / upor.: A. S. Popovych, L. M. Marchuk; za red. A. S. Popovych. – Kamianets-Podilskyi: Kamianets-Podilskyi natsionalnyi universytet imeni Ivana Ohienka, 2017. – 172 s.
4. Praktykum z metodyky navchannia movoznavchykh dystsyplin u vyshchii shkoli: navch. posibnyk / O. Horoshkina, S. Karaman, Z. Bakum, O. Karaman, O. Kopus; za red. O. Horoshkinoi ta S. Karamana. – Kyiv: AKME HRUP, 2015. – 250 s.

БАБЕНКО В. В. Дидактические материалы к изучению темы “фоностилистика” на занятиях в учреждениях высшего образования.

В научной статье предложена система упражнений, направленных на изучение будущими учителями украинского языка и литературы экспрессивных возможностей звуков украинского языка. Автор отмечает, что в современных социокультурных условиях все большую актуальность приобретает изучение будущими учителями-словесниками стиллистики как коммуникативно ориентированной учебной дисциплины, задачами которой является овладение стилистической системой современного украинского языка, то есть глубокое осознанное изучение студентами стиллистики ресурсов и функциональной стиллистики украинского языка; формирование умений замечать и оценивать стилистические эффекты в тексте, выявлять стилистические средства, с помощью которых они достигаются; ознакомления с стилистическими приемами и способами использования языковых единиц в соответствии с условиями и целевой установкой; формирование

в будучих учителів-словесників уменій оцінювати стилістичні можливості існуючих мовних одиниць; розвиток мовного чуття і мовного смаку. Тому в межах навчальної дисципліни “Стилістика” виділено тему “Фоностилістика”, метою якої є вивчення стилістичних можливостей звукової системи української мови; навчити аналізувати тексти, стилістичний ефект яких створюється акустично-артикуляційними ознаками звуків; ознайомити студентів з особливостями вивчення стилістичних засобів фонетики в загальноосвітніх навчальних закладах, на що спрямована запропонована система вправ.

Ключові слова: стилістика, фоностилістика, звуки української мови, майбутні вчителі української мови і літератури.

BABENKO VIKTORIA. Didactic material for studying the topic of phonostylistics in institutions of higher education.

This research introduces a system of exercises intended to enable future teachers of the Ukrainian language and literature to learn expressive capacities of sounds of the Ukrainian language. The author emphasizes that in present-day socio-cultural conditions, it is becoming more and more relevant for future language teachers to study stylistics as a communication-oriented subject, which therefore sets the goal of mastering the stylistic system of the modern Ukrainian language, that is, achieving the deep awareness when studying the stylistics of resources and functional stylistics of the Ukrainian language; developing the skill to notice and evaluate stylistic effects in the text and recognize the stylistic devices employed to achieve the said effects; getting to know stylistic devices and ways of using vocabulary depending on the conditions and aim of the utterance; developing the skill to evaluate stylistic potential of available vocabulary; elaborating the linguistic feeling and taste. Hence, the topic of “phonostylistics” has been singled out within the framework of stylistics as an attempt to reveal stylistic capacities of the sound system of the Ukrainian language; to train future teachers in analysis of texts where stylistic effects are created with acoustic and articulatory features of sounds; introduce students to peculiarities of studying stylistic means of phonetics in comprehensive schools, which is the main goal behind the proposed set of exercises.

Keywords: stylistics, phonostylistics, sounds of the Ukrainian language, future teachers of the Ukrainian language and literature.

УДК 378.011.3-051:62/69]:004

Білан А. М.

**ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ФАХОВІЙ ПІДГОТОВЦІ
МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ НАВЧАННІ
ІНФОРМАТИЧНИХ І ЗАГАЛЬНОТЕХНІЧНИХ ДИСЦИПЛІН**

У статті розглядаються теоретичні та практичні підходи до інтеграції інформатичних дисциплін і предметів технічного циклу, їх змістові і методичні перетини за рахунок використання ІТ. Обґрунтовується можливість їх інтеграції з використанням єдиних підходів до розробки змісту, методів і засобів навчання.

На сьогодні в системі технологічної та професійно-технічної освіти при навчанні загальнотехнічних дисциплін використовуються електронні освітні ресурси, навчальні системи на базі мультимедіа-технологій, експертні системи, засоби телекомунікації тощо. За